

BAKÓ BOGLÁRKA

A másság és különbség határán

A terepmunka történetek sokaságából áll.

Tanulmányomban egy zárt falusi közösség „normatörő női alakjainak” történetét (re)konstruálok, „mesélem el”. Ez a történet az én történetem róluk, akik egy zárt, falusi közösség periferiájáról kiléptek, átléptek a „határ” túoldalára. Saját történetüket ők másként élték meg, határátlépésüket a hétköznapok hozta elkerülhetetlen történésnek tekintették. A történeteket sokféleképpen lehet hallgatni, érteni, elemezni. A történetek mindenkinek mást jelentenek, mást a mesélőnek, mást a kutatónak, mást az olvasónak.

Az első történet

„A hagyományos egyház sótlan leves, a fiatalok megmondták nekem a szemembe még evangélikus pap koromba, hogy úgy unják az egész istentiszteletet, liturgiát, mindent, ami az egyházhoz kötődik, hogy ki nem állják. És igazat kellett adjak nekik, de nem volt mit tennem, mert evangélikus egyháznak voltam a szolgája abban az időben. Úgy, hogy sótlan, ízetlen, nem aktuális, tehát Luther korában egész biztosan forradalmi volt az, amit ő behozott és újított, ő is világfelforgató volt máskülönben.”

1995 nagypéntekjén egy evangélikus erdélyi faluban¹ megrendezték a húsvéti passiójátékot. A katolikus hagyományból induló ünnepi játékot a település karizmatikus² gyülekezetének vezetője, az akkori evangélikus lelkész szervezte és tanította be. Ez volt az első, a település nyilvános terén zajló összeütközés a karizmatikus gyülekezet és az evangélikus közösség között. A passiójátékban a karizmatikus gyülekezeten kívül néhány fiatal gyerek vett

¹ Tanulmányomban nem adom meg a település nevét, hiszen a történet bárhol megeshetett volna, érdekessége önmagában és nem helyhez kötöttségében rejlik.

² A karizmatikus vallási irányzat az új vallásos mozgalmak egyike. A szakirodalmak szerint (Eimuth, Kurt-Helmut 1999; Rosa, de G. 1991; MacArthur, Jr., John F. 1999; Fekete 1993, Ökumenikus Tanulmányi Füzetek 16. szám) a pünkösdisták gyülekezetei egyik továbbfejlesztése. A mozgalom tagjai a Szentlélek ajándékait tartják a Biblia legfontosabb üzenetének. Istentiszteleteiken a Szentlélek megérkezését várják, melynek jötte betölti a gyülekezet tagjait, s ennek hatására egyesek nyelveken szólnak vagy ezeket „fordítják”, betegeket gyógyítanak, illetve rossz lelkeket űznek ki a rászorulókból. Erdélyben a protestáns magyar egyházak (evangélikus, református és unitárius) vezetői nyilatkozatokban ítélik el a mozgalom felbukását, és papjait óva intik

részt, akik a provokáció kedvéért végigvonultak a csoporttal a falu utcáin. A hatalmas keresztet cipelő csoport négyórás körútján a falu minden fontos pontját bejárta, énekeltek és bibliai szövegeket olvastak, végül a falu feletti dombon földbe ásták a keresztet. Többek között ez a megmozdulás indította el a lavinát, amelynek hatására 1997-ben az evangélikus püspökség a lelkészt felmentette hivatalából, majd 1998-ban megfosztotta palástjától,³ és új lelkészt nevezett ki a faluba. 1998 óta a településen a volt evangélikus lelkész megszervezte „új vallási” gyülekezetét, a faluban egy bérelt házban templomot rendezett be, s heti rendszerességgel istentiszteleteket, évi rendszerességgel missziós rendezvényeket szervezett. A csoport tagjai ettől kezdve nem jártak az evangélikus templomba, és – a temetési szertartáson kívül⁴ – nem éltek az evangélikus egyház szolgálataival.⁵ A „karizmatikus világ” ezekben az években kristályosodott ki; határozott körvonalakkal rendelkező eszmerendszer alakult ki, amely a gyülekezetbe tartozó emberek életét, társadalmi helyzetét, rokonsági rendszerrel való viszonyát véglegesen megváltoztatta.

„Nincs olyan, hogy katolikus vagy evangélikus, egy Megváltónk van, aztán, hogy azt minek nevezzük, nevezzék mások ... mi csak azt szeretnénk, hogy a mi tudatunkra, lelkivilágunkra hasson a hit. ... Mi nem nevezzük magunkat karizmatikusoknak, tehát ezt a kifejezést azért nem szeretem, mert úgy érzem, hogy címkével megbélyegeztek, és mindenki azt ért alatta, amit akar, tehát, nem szeretjük mi ezt a kifejezést. Én elfogadom, hogy van a Bibliában szó a karizmákról, ezek a kegyelmi ajándékokat, a Szentléleknek, Istennek a kegyelmi ajándékait jelentik, és nem zárkózunk el a karizmák elől. Akiket Isten meg akar ajándékozni – Istennek szent lelke – a karizmákkal, a kegyelmi ajándékokkal, azok meg vannak áldva és elfogadják. ... Pár év telt el, és hisszük azt, hogy növekedni fogunk e téren is, és meg fogjuk jobban érteni Istent és Istennek a dolgait, a Szentléleknek a hangját jobban fel fogjuk ismerni. Tehát, hiszem azt, hogy meg fogjuk kapni, mert a dicsőséges gyülekezet, az élő gyülekezet, az élő keresztény gyülekezet, hiszem, hogy megkapja ezeket az ajándékokat Istentől, hogy működjön, hogy működjön, hogy erős legyen, hogy dicsőséges legyen, hogy ragyogó legyen, hogy színes legyen. Az összejeövetel, az istentisztelet, maga az ünnepély, és egy szó, ami Istentől jön,

ennek gyakorlásától, illetve terjesztésétől. A katolikus egyház ezzel szemben elfogadta a karizmatikus mozgalmat. Dolgozatomban a falubeli mozgalmat karizmatikusnak nevezem, bár a mozgalom vezetője nem vállalja ezt az elnevezést. Mindezek ellenére a csoport tagjai és a protestáns falubeliek ezt a jelzőt használják a mozgalomra, így jobb híján magam is átveszem szóhasználatukat.

³ Azaz nem gyakorolhatja lelkési teendőit, nem prédikálhat, nem oszthat úrvacsorát és nem keresztelhet, eskethet, temethet evangélikus gyülekezetben.

⁴ Ennek oka, hogy egy temetője van a falubeli magyar közösségnek, amely az evangélikus egyház tulajdonát képezi.

⁵ Nem vettek magukhoz úrvacsorát, nem esküdtek, nem kereszteltek és nem konfirmáltak az evangélikus templomban.

ha értjük, le tudjuk fordítani vagy meghalljuk azt a jelzést, többet ér - véleményem szerint - mint tízezer emberi szó, tehát erre vagyunk szomjasak, hogy meghalljuk Istennek a hangját, Istennek a beszédét. Hitünk szerint Isten nem változott meg, a Biblia nem változott meg, van egy ilyen teológia vagy nem helyes teológia, hogy az apostoli korral ezek a dolgok lezárultak. Nem zárult le semmi. Nagyon sokan így vallják, hogy lezárult volna, de nem zárult le, most is azok a dolgok, amik le vannak írva a Bibliában, állnak, tehát nyelveken szólnak, betegre teszik kezeiket, meggyógyulnak kézzátételes ima által...

Én nem térítettem meg senkit, mert én nem tudok embert megtéríteni, maga a Szentlélek tud megtéríteni, és a megtérés és az újjászületés az a legnagyobb csoda. ... Elkezd belül munkálkodni, a szívében, a lelkében, az érzéseiben, gondolataiban, s egyszer csak szomjúságot kap arra nézve, hogy kezdjen el foglalkozni a Bibliával, kezdjen el imádkozni, és ugyanúgy, ahogy az ördög előtt meg kell nyíljon, és be kell engedje, ugyanúgy meg kell nyíljon Jézus előtt és Isten előtt, a Szentlélek előtt, be kell fogadja, és akkor Jézus bejön ez életébe és az illető megváltozik egészen...

A legnagyobb újítás az, hogy merünk aktuálisak lenni. Aktualitás a gyülekezetben, legyen valakinek a szenvedése a betegsége, erről mertünk beszélni. Valaki bejött ide a nyájba, behatolt és kezdett látogatni, kezdett ellenpropagandát, akkor hozattam ide egy pásztorbotot, igazi juhászbótot, és akkor figyelmeztettem az embereket, hogy egy farkas jött be, igazi báránybőrbe bújva farkas jelent meg, és egy pásztornak a feladata, hogy védje meg a nyáját a farkasoktól. És akkor figyelmeztettem őket. Nagyon jól sült el a dolog. Ennyire aktuálisak vagyunk, ennyire arról beszélünk, ami van, és ez nem untatja az embereket, tehát fontos, ami őket érdekli, mért megy el a templomba, és hallgasson olyant, ami nem érdekli. Olyasmint kell hallania, s arra kell választ kapnia, ami érdekli, olyasmiről kell beszélni az embereknek, ami érdekli. Szerintem mi teljesen nyitottak vagyunk, és egyre nyitottabbak leszünk, és pár év óta, amióta kiközösítettek a soraik közül, azóta tanítom őket, hogy áldják az ellenségeiket, akik átkozzák őket, Krisztus maga tanította így, és imádkozzának értük, és legyen egy jó szavunk, friss vizünk, legyen a környezetünk számára, és én hiszem, hogy egyre jobb kapcsolatok lesznek. És én hiszek ebben, ez az átfogó vízió, hogy eljön az idő, amikor nem számít, hogy ő evangélikus vagy baptista, vagy ortodox, vagy »hitgyülis«, azok, akik újjászületett keresztény emberek, hívő emberek, azokkal kialakul a barátság, az egység. ... Egy akol, és egy pásztor, a szétszakadozott kereszténység egyesülni fog, én ebben hiszek, és ezt már próbálja a mostani kereszténység megélni."

Szükséges a csoport vezetőjének gondolatait ily hosszán idézni, hiszen ezen keresztül válik érthetővé a vallási másként gondolkodás, és megfoghatóvá az a határ, amelyet a gyülekezetbe tartozóknak át kell lépniük ahhoz, hogy csatlakozhassanak a csoporthoz. Mindemellett ennek a vallási eszmerendszernek a megismerése hozzájárul ahhoz is, hogy a gyülekezet két vezető egyéniségének és egyik vívódó kint és bent is levő tagjának megismerésén keresztül elemezhetővé váljanak a „határon túli” női szerepek.

A második történet

„Kiválasztottnak érzem magam, de Isten nem érdem szerint fizet, mert ha érdem szerint fizetne, akkor nem érdemelném meg.”

Tili⁶ 40 éves, kétgyermekes nő. Apja iszákossága és édesanyja nehéz természete miatt családjá a falu társadalmának periferiáján élt. Házassága nem sikerült, az egyre romlóbb kapcsolatból férje az alkoholba menekült. Tili hírhedt volt a faluban csúnya, káromkodó beszédéről, kiállhatatlan, zsörtölődő természetéről. A karizmatikus gyülekezet kiválásakor a gyülekezet egyik vezető alakjává lett. Az első volt a csoportból, aki a karizmatikussá vált lelkész számon kérő falubeli nyilvános fórumon bűnbánatot tartott. Ez a hitvallás felzúdulást okozott a faluban, Tili és családjá hetekre „érintheletlenné” vált a közösségben. A nyilvános bűnbánat megtartása után a család rokonsági kapcsolatrendszere felszámolódott, baráti köre kicserélődött. A botrány kitérése után pár héttel férje és konfirmáló korú fia is csatlakozott a közösséghez. A feleség hatására megtérő férj absztinenssé válása mérföldkőnek számított a gyülekezetben való kiemelt helyének megtartásához. Ma a karizmatikus csoport egyik legaktívabb szervezője és térítője, a fiatal házások „sejtjének”⁷ irányítója. Évenkénti missziós útjaikon a csoport nagy hatású szóvivője, nyilvános szerepléseiken hangadó. Istentiszteleti alkalmakon rendszeresen Bibliát olvas és értelmez, imádkozik és „nyelveken”⁸ szól. Hitének középpontjában a bűnből való megtisztulás és kiválasztottságának tudata áll.

„Ez a megtérésem van, mert azt mondják, hogy a megtérés folyamatos, de nálam ez úgy történt, mint a villámcsapás. Depresszióba estem, nem érdekelt, ha van Isten, van, megadta a két gyerekem, nevelje fel, csináljon ki mit akar, és kész... Minden bosszantott, ha én csináltam valamit, akkor is mást hibáztattam, nem fogadtam el, hogy ha én csináltam rosszat, akkor az én vagyok, s nem más, ha én csináltam a rosszat, akkor is más volt a hibás. Egy temetési istentiszteleten, 1987. október 19-én imádkoztam, este kimentem az udvarra,

⁶Főszereplőimnek a faluban gyakran előforduló női nevek közül választottam nevet.

⁷A karizmatikus csoport korosztálybeli sejtkekre van felosztva. Így létezik fiatalok, fiatal házások, középkorúak és öregek sejtje. A „sejttagok” minden héten néhány alkalommal összegyűlnek valamelyikükénél, imádkoznak, énekelnek, illetve problémáikat beszélnek meg. A „sejt” elnevezést a magyarországi Hit Gyülekezete használta először. Tagjaikat „sejtcsoportokra” osztották. A bemutatott gyülekezet tagjai a „sejt” elnevezést magyarországi útjuk után kezdték alkalmazni gyülekezeti kiscsoportjaikra.

⁸„Nyelveken szólni azt jelenti, hogy nem mi fogalmazzuk meg a saját értelmünkkel a kívánságainkat, kéréseinket vagy a hálánkat nem a saját értelmünkkel fejezzük ki, sugalmazzuk meg, hanem a bennünk lakozó Szentlélek, ő imádkozik, a Róma:8-ba van ez megírva a Szentlélek kimondhatatlan fohászokodásokkal imádkozik bennünk. Emberi értelemmel nem érthető nyelvek, ezt sem ember nem érti, ha csak nem kapja meg a következő kegyelmi ajándékot, ez pedig a nyelveken szólásnak a magyarázata, tehát van, aki ezt megkapja, ezt nem lehet elsajátítani, nem lehet hozzájutni, csak, ha Isten ezt megadja valamilyen oknál kifolyólag...” A nyelveken szólásról lásd Vető 1966; Süle 1996; Németh 1996; MacArthur, Jr. 1999.

férjemmel összeszólalkoztunk, mondtam, hogy kész, vége. Ki is nézett utánam, én bementem a vécére, s mondtam: »Uram, hiszem, hogy vagy, ha vagy« – félig istenkáromló imát mondtam –, »akkor változtasd meg az én életemet«... Mikor elhangzott az ige – mondom az imát elmondtam vécén –, s ott sírtam. Mondom, na nem szólok a férjemhez többet, lefekszik ő is, lefekszem én is, de ott kisírtam magam. »Uram, te tudod egyedül megváltoztatni az életemet.« Úgy két vagy három napra, küldött ígét. »Csak Isten váltja meg lelkemet a sehol kezéből, mikor az megragad engem.« Ennyi ige volt, s kezdett prédikálni a pap, s mondtam, hogy nem igaz, ez a lelkész bolond, nem ismeri az én életemet, ez hogy prédikál rólam, s mind nekem mondja, s mind rólam prédikál, ez nem igaz. Ültem a padba, sírtam, hogy ki kell menjek, háromszor is így fel akartam kelni a padból, hogy kiszaladjak a templomból. Hála az Úrnak, hogy visszanyomott, hiszem, hogy a Szentlélek ereje volt, hogy visszatartott engemet, végigsírtam az istentiszteletet, nem a halottat sírtam, hanem magamat, s azt mondtam, hogy igen, Uram, ez a te igéd, s változtatja azóta az életemet, formálja napról napra.

A Szentlélek ezt mindenkinek adja, én azóta olvasom az ígét mindennap. És ez táplál engem... Engem megszállt a Szentlélek, s elkezdtem olvasni a Bibliát, végigolvastam... Én is világi keresztény voltam, amíg nem az ige a fontos, az vagy. »Azokra a dolgokra törekedjétek, ami odafenn való«, először Isten országát keressétek, bármilyen helyzetbe van, mindene, ami van, az attól van. ... Az evangélikusok is hisznek, de ahhoz, hogy hívő legyen, meg kell térni, személyesen kell megtérni. Lehet, hogy vallásosan neveltek, de személyesen kell megtérni. Megtérés nélkül nincs hit. Aki meghal a magzatban azt életnek nevezik? Nem. Így van ez a lelkével is, ha nem történik meg ez, nem élte át, nem tudja megérteni, amíg nem megy keresztül, addig csak elfogadja. Beméritkeztem⁹ én, nekem semmi gondom, ezt úgy tettem, hogy biblikus, hogy helyes. A beméritkezéssel tanítvánná váltam.”

A harmadik történet

„Itt nem vallás a fontos, hanem a hit, akkor vallásod is van, ha hited van, s akkor lehet akármilyen vallás.”

A hetvenes éveiben járó Gizi pár éve özvegyült meg. Árvagyerekként nőtt fel, családjában a tragikus balesetek egymást követték. Fiatalon ment férjhez a falu egyik szegény, de törekvő családjának sarjához. Férje az 1960-as években a település párttitkára lett. A vezető beosztás a családot kiemelt szerepbe helyezte, a település akkori vezető családjainak körébe került be. Kezükben tényleges hatalom összpontosult, s ez a falubeliek mindennapi életében is éreztette hatását. Szigorúan szabályozták a családok életét, beleszóltak a válás gyakorlásába. A rendszerváltás után a település közössége szembefordult

⁹ A gyülekezet tagjai újrakeresztelkednek.

a családdal, a társadalmi periféria legszélére száműzte őket. Baráti kapcsolataik felszámolódtak, az elmúlt rendszerben elszenvedett sérelmeiket többen is igyekeztek megtorolni rajtuk. A karizmatikus mozgalomhoz, elindulásakor, a férj és a feleség is csatlakozott. Koruknál fogva hamar vezető szerepet töltöttek be. Nagyobb szerepet Gizi kapott; egyike volt azoknak, akik elsőként töltöttek be Szentlélekkel, megkapta a nyelvek adományát, s később a betegek gyógyításának adományát. Ma ő az idősök sejtjének irányítója, életvezetési tanácsokért, problémáik megoldásáért gyakran keresik fel őt a gyülekezet tagjai. Karizmatikus vallásosságának jellemzője az az éles ellentét, amelyet az evangélikus hittételek és a karizmatikus hitelvek között hangsúlyoz. Az interjú során többször is kitért a karizmatikus felekezet másságára, a felekezethez tartozás szabadságára és a csoportot összefogó erőre:

„Ott, az evangélikus egyházban mindent a lelkész szolgál, ő tesz mindent. A közösség, a gyülekezet nem szerepel semmivel, csak az énekekkel. Itt külön mindenki felolvass a Bibliából, úgy megtanulták a Bibliának az olvasását, hogy, ha levizsgáztatnák, jelesre vizsgáznának. Az evangélikus egyházban nem olvassa, itt mindenki viszi a Bibliáját, a saját Bibliáját, és el van készülve mindenki, hogy a következő vasárnapra mit fognak felolvasni. Ezek a 60-70 éves öregasszonyok úgy olvassák a Bibliát, hogy az eszem megáll. Mi próbáljuk ismertetni a tanainkat, de nem fogadja el a nép,¹⁰ mert nincs hite, nem kap a templomban sem hitet, hogy meghallgassa azt a... meg se hallgassa, mert elaluszik. Életibe templomba járt, s azt mondja, »nem hiszek a feltámadásban«. Akkor az ilyen ember hiába ... hiába győződ, mert ... Akkor nálunk külön imádkozik mindenki szabadon, hát ott¹¹ nem mer imádkozni senki sem a templomban, hogy ő felálljon, s annyi tömeg előtt imádkozzon? Itt mindenki feláll, és külön elvégezte, kezdem én, kezdi más, mindenki énekel, olyan tiszta szívből, élőben, ott túl fele alszik, itt nem alszik senki. Kevesebb a hitük az evangélikusoknak, az egyszer biztos, hogy kevesebb a hitük, aztán, amikor mi eljövünk, nálunk nincs pletyka, mi nem pletykálunk, nem foglalkozunk senkivel, mert a hit nem engedi, ha megvan nekem a hitem, nem engedi nekem azt, hogy valamelyiket megszóljam vagy pletykáljam, szeretet van. Viszont a templomban – én úgy mondom, ahogy van – kijön a templomból, már csúnya szemmel néz, már képes, hogy kiteszítson, nem szabad ilyet csinálni...

Akkor most már azt mondják, amit Luther tanított, most már az is elavult, most már 500 éves, elavult, most kell újat, mert a világ, ahogy fejlődik, modernizálódik, most az énekek, s minden újak, be kell mindent vinni ebbe a ritmusba.”

¹⁰ Azaz a nem karizmatikus falubeliek.

¹¹ Azaz az evangélikus templomban.

Negyedik történet

„Hát én vallásos voltam, mert az én édesanyám is erősen szerette az imát, s az Istenhez ragaszkodni, örökké magyarázta nekem, hogy Isten nélkül nem lehet, ne káromkodjatok, s Úr nevét ne vegyétek hiába fel, mert az Úr nélkül nem lehet. S úgy az én édesanyám után én is örökké úgy törekedtem, valóban hát valaki van fent, aki minket irányít, az én édesanyám nem mond butaságot, hogy attól, hogy örökké úgy felfigyeltem fokozatosan még jobban, még beléjöttem igazán, hogy tudok szólni az Úrhoz. Mint, ahogy elmondtam, mikor a fiam meglett, lányanyaként csak az Úrhoz ragaszkodtam, »én neveltem ezt a gyermeket, s drága édesatyám, te adj segítséget, hogy tudjam felnevelni, mégis valóban olyan gyermek legyen, hogy minden gyermek előtt megfeleljen«. Igazán meghallgatott az Úr. Most sem tudok panaszkodni.”

A hatvanas éveinek végén járó Annusnak fiatalon, lányanyaként gyereke született. Soha nem ment férjhez később, szülei halála után egyedül nevelte fiát. „Fiatalkori botlása” utáni „tisztességes” életmódja megakadályozta, hogy családjából kitalálják, mindemellett rokonsági kapcsolatai lazák lettek, barátai távol kerültek tőle. A női társadalom perifériájára került, a falu egyháziilag szervezett női közösségeinek munkájában nem vett részt. Mélyen vallásos volt, s egész élete során a gyakori templomjárók közé számított. A karizmatikus mozgalom megalakulásától részt vett a gyülekezet életében. Később több kísérlete volt a gyülekezetből való kilépésre, mindemellett a mai napig aktív tagja közösségének. A karizmatikus gyülekezetben való részvételét állandó lelki vívódás jellemzi. Megtérése óta folyamatosan próbál egyensúlyt teremteni a karizmatikus gyülekezetbe járása és a mindennapi emberi kapcsolatai között.

„Most már odajuttam, hogy őket sem akarom elhagyni, nem is akarok rosszat mondani rólik, amit csinálnak, azt csinálnak, ahogy csinálják, úgy csinálják. Én annyit tudok mondani, hogy rosszat nem csinálnak, de hát, nem akarom hagyni, én nem foglalkozom a néppel sem, semmivel, én jövök, hogy hallgassam az ígét. Nehéz volt, mert nagyon-nagyon gyűlöltek ezeket a karizmatikusokat, s rosszat mondtak rólik, s el is vannak most nevezve »karikásoknak« (nevet). Igen, hogy tiszta ördögi munkát végeztek, s nem tudom mi, hogy ez milyen dolog, annyi minden rosszat mondtak igazán, de hát ugye volt, aki meghallgatta, volt, aki nem hallgatott arra, mert akarta próbálni, hogy mégis még mi jön utána, mi zajlik le, hogy rossz dolog van-e benne. Én azon igyekeztem, hogy barátkozzam mindenkivel a kívüleken is, úgy hogy ne legyen baj, ne legyen gyűlölet. Ha valaki gyűlölt, akkor sem törődtem, én abba jártam, én szólok, köszönök, beszélgetek, mert hát nem szabad Isten előtt gyűlölködni, azt mondja »szeressed az ellenségedet is«, ezt én mind úgy felvettem. Ha valaki haragszik is, én úgy is beszélgetek, én nem foglalkozom semmivel sem. Mindenesetre ezek a falusi népek is nagyon rendesek, ki egy kicsit meggondolkozik, de bizony sokan olyan, aki nem törődik az Úrral és menyen egyfelé.”

Történet a nőkről

„Hogy milyen a jó asszony? Mos, főz, takarít, gyereket nevel, férjének gondját viseli. Meg hát, a férjét tudja irányítani, mert hogy az asszony kezében van a család, neki a felelőssége, csak hogy ez nem mutathatja így meg magát.”
(40 éves evangélikus nő)

Az előzőekben bemutatott három asszony, bár a faluban él, nem vesz részt a falubeli, hagyományos női társadalom¹² életében. Ennek bizonyítéka, hogy női baráti körük csak gyülekezetük tagjaiból állt, rokonsági női kapcsolataik felszámolódtak. Női rokonaik nem hívták őket gyerekeik esküvői, konfirmálási ceremóniáira, ők pedig nem mentek rokonaikat felköszönteni születés- és névnapjaikon, nem vittek virágot negyven- vagy ötvenéves iskolai találkozó-sukra. Ez a fajta „határon túliság” a karizmatikus gyülekezetbe lépésük óta tartott.

Periferikus szerepük ugyanakkor – mint az idézett riportok is alátámasztják – régi keletű volt. Annust az 1950-es években lányanyasága, illetve az, hogy a gyereke apja nem kötött vele házasságot, egy életre megbélyegezte. Gizi családjának a kommunizmus éveiben betöltött vezető szerepe a rendszerváltás után a család egészét száműzte a falu belső köreiből. Tili családja pedig tipikus példája az alkoholizmus és a rossz házaselet miatt periférián élő embereknek. Tehát, a falubeli etikai normarendszert megsértve, mindhárom nő olyan „helyrehozhatatlan vétséget” követett el, amely egy életre kijelölte helyüket a „szélen”. Periférián éltek, periferikus helyzetüket elfogadták, ők maguk is „bűnösnek” tartották önmagukat a múltban elkövetett „dolgai-kért”. Érthető ez, hiszen ők is a falu normarendszere szerint nőttek fel, számtalan példát láthattak (leszámítva talán Gizi esetét) saját vétkükre, tudták és elfogadták ennek következményét.

¹² A település magyar közössége zárt, jellemzője a szoros rokonsági és komasági hálózatok megléte. A rokonsági kapcsolataikat harmad-, esetenként negyedunokatestvéri ágig tartják, baráti kapcsolataikat pedig idővel komasági kapcsolatokká alakítják át. A faluközösség női társadalma is hasonlóan zárt, elsősorban ezt is a rokonsági, illetve komasági viszonyok határozzák meg. A női rokonsági rendszerekben az évek múlásával egyre nagyobb szerepet kapnak az idősebb nők, sok tekintetben ők irányítják a nagycsaládot. Amennyiben a fiatal házaspár nem költözik külön házba, az idős asszonyok családvezető szerepe felerősödik. A nők életében fontos szerepet töltenek be a baráti (szomszédi), gyerekkori kapcsolatok. Ezt a baráti kapcsolatot, mely idővel komasági kapcsolattá alakul, jellemzi a főbb, nem családi ünnepek (szilveszter, húsvét, születés- és névnapok stb.) közös megtartása. Ezek a kapcsolatok csak vagy erőteljes konfliktus esetén, vagy olyan esetben számolódnak fel, ha az egyik tagja a falu ellenérzését kiváltó etikai bűnt követ el. Ebben az esetben jellemző, hogy a közösség egyöntetűen fordul szembe a vétkessel. Ilyen esetekben ritkán fordul elő, hogy a baráti kapcsolatok fennmaradnak, hiszen akkor a büntetés nemcsak a vétkest sújtja, hanem a mellette állókat is. A kiközösítést pedig egyénenként nehezen vállalják el.

A falubeli női hagyományos életvitelnek¹³ több kritériuma is van, amelyeknek betartása elengedhetetlen feltétele a faluban való női életnek. Érdeemes ezért néhány gondolat erejéig kitérni ezekre, hiszen megismerésük megmutatja azt a határt, amelynek megsértése perifériára kényszeríti a vétkeket.

A *nemi szerepek* elsősorban a női-férfi viszonylatban elemezhetőek.¹⁴ A falubeli etikai normák szerint a „jó házasságban” a nők háttérbe vonulnak. Így a család fontos, nyilvános ügyeiben a férfi szava a döntő. Azaz nyilvános összejöveteleken a férfi viszi a szót, a családnak bármiféle hivatalos ügyét a férfi intézi vagy a férfi engedélyével intézi csak a nő. Amennyiben bármi gyanúja is felmerül az asszonyi vezetésnek a családban (pl. kocsmázástól visszatartja férjét, esetleg utána megy vagy rátelefonál), az rövidesen a közösség gúnyát (pl. papucsférj jelzővel), illetve a férfitársadalom retorzióját (nem hívják magukkal, ugratják, piszkálják) vonja maga után. Mindemellett gyakori, hogy a család életét a nő irányítja,¹⁵ de ezt a háttérből teszi, úgy hogy a férfi nyilvános szerepe ne károsodjék ezáltal.

A *családi és rokonsági szerepek* meghatározásában fontos részük van egyrészt a hagyományoknak, másrészt az új ideáloknak.¹⁶ A hagyományos női szerep szerint a nő feladata a háztartás vezetése, a rokoni kapcsolatok fenntartása és a gyereknevelés. Ez utóbbi a rokonságba tartozó nők feladata (nagy mama, nagynéni, keresztanya). A nők közötti konfliktusok gyakori kirobbanási pontja ez, hiszen ebben az esetben ütköznek leginkább a fiatal és idős nők határai. Mindezek ellenére a gyerekek, bárki neveli is, meg kell felelnie a közösség által normalizált életkori szakaszoknak, illetve konfirmálásáig a női/férfi szerepek szinte teljes körét el kell sajátítania. A legfontosabb rokonsági elvárás, hogy a gyerek a falu átmeneti szertartásain részt vegyen, s ezeket az ünnepeket a család és a hozzájuk tartozó rokonok, komák és barátok együtt ünnepeljék meg.

A hagyományos közösségi női szerepek megkívánják a nők bizonyos területekre való visszavonulását. Így a falu vezető szervezeteiben (képviselőtestület, presbitérium) csak ritkán vesznek részt nők.¹⁷ A nőknek saját köreik

¹³ Erről lásd még Zakariás 2000.

¹⁴ A nőknek a világgal kapcsolatos képzetek megegyeznek a férfiakéival. Azaz, ugyanannak a kultúrának a tagjaként a fennálló kulturális rendszert együtt alakították és alakítják, szabályait, követelményeit betartják és betartatják (Sullerot 1983. 422).

¹⁵ Ebbe a gyerekneveléstől a ház berendezésén keresztül a pénz kezeléséig, a szabadidő beosztásáig sok minden beletartozhat.

¹⁶ Ennek jó példái a népszerű és sokak által nézett dél-amerikai sorozatok családmodelljei. Ezekben a filmekben a nagycsaládi kapcsolatok meghatározóak. A családi rendszernek a konfliktusokat okozó családtagokkal szemben büntető szerepe van, a „jó” igazságot szolgáltatnak stb.

¹⁷ A két konkrét esetben elvált, illetve egyedülálló értelmiségi nőről van szó. A tanultság a hagyományos falubeli normák egy része alól felmenti a nőket. Egyrészt, mert már gyerekkoruk óta távoli nagyvárosokban tanulnak, s így kimaradnak a falu mindennapjaiból, másrészt a tanultságuk hagyományos értéke van, mely más elbírálás alá veszi az értelmiségieket.

vannak a nyilvános élet néhány területének lefedésére. Így a kulturális élet szervezése, a dalkör fenntartása, illetve az egyházi szervezésű „szeretetaszszonyok” csoportjaiba¹⁸ szinte minden aktív¹⁹ nő beletartozik. A faluügyeket, mindennapi gondjaikat a nők ezeken az alkalmakon, illetve az úgynevezett mindennapi kávéköreiken, a „krinzkeneken” beszélnek meg.

A karizmatikus gyülekezet három kiválasztott női egyénisége a női viselkedési normák mindhárom szintjének szerepeit megváltoztatta. Pontosan elemezhető, hogyan vált periferikus szerepük tudatosan felvállalt határátlépéssé. Mielőtt azonban erre rátérnénk, érdemes felvázolni, hogy nemi, rokonsági és közösségi szerepeik milyen módon változtak meg a karizmatikus gyülekezethez való csatlakozásuk óta. Erre azért is érdemes figyelmet fordítani, mert ezek megváltoztatása könnyítette meg számukra a kitörést a hagyományos női társadalomból.

Tili nyilvános bűnbánata után kiemelt szerepbe jutott karizmatikus közösségében, illetve egy időre a falubeli szóbeszéd középpontjába került. Miután férjét is „megtérítette” – aki ennek hatására absztinenssé vált –, a család ügyeinek teljes körű intézése a feleség kezébe csúszott át. Ennek hatására nyilvános (karizmatikus) fórumokon – az amúgy jobb előadókészséggel is bíró – Tili képviselte a családot. Férje ennek okán kimaradt a hagyományos férfi körökből, addigi barátai elmaradtak, élete a mozgalom szabályai szerint zajlott. A nemi szerepek felcserélődtek a családban, s ez hamarosan a falu nem karizmatikus közösségének rosszallását vonta maga után.

Gizi családjában a házastársak egyenlősége már korábban kialakult. A család ügyeiben együtt döntött a házaspár, míg a gyülekezeti életüket Gizi határozta meg. Ennek az is oka volt, hogy míg férje nem rendelkezett a karizmák egyikével sem, ő elsők közt volt, aki megkapta az adományokat. Ennek fényében a férj konfliktusok nélkül átengedte a vezető szerepet feleségének, amint a vallási hétköznapiokról lett szó, s mivel életüket egyértelműen az új vallási mozgalom határozta meg, Gizi az élet egyre nagyobb területén irányíthatta családjának életét.

A családi és rokonsági szerepeket Tili változtatta meg a leglátványosabban, aki megtérése után nem tűrt beleszólást gyerekei nevelésébe. Így fiát nem konfirmáltatta meg, s ez egyszersmind a komasági kapcsolatok felszámolását is jelentette. Ezzel a gesztussal gyerekeit kiemelte kortársai közül, illetve magából a falu közösségéből is, hiszen nem vehetett részt annak egyik legfontosabb átmeneti szertartásán. Ezután a család rokonsági kapcsolatai megszakadtak, és ők sem vesznek részt a rokonsági átmeneti szertartások ünnepein.²⁰

¹⁸ A helyi karitászcsoport.

¹⁹ Aktív nőknél itt a részt venni és munkálkodni akaró nőket értem.

²⁰ Az ezeken való részvétel ugyanis kölcsönös. Amennyiben valamelyik fél nem vesz részt egy rokon átmeneti szertartásán, az legközelebb nem megy az ő szertartására, illetve nem hívja a további ünnepeikre sem.

Annus rokonsági, baráti és komasági kapcsolatait a gyülekezetbe lépése után is megpróbálta fenntartani. Ám a konfliktus éleződésével olyan mértékben fordultak egymással szembe a különböző felekezethez tartozó emberek, hogy a kapcsolatok tulajdonképpen önmaguktól számolódtak fel. Annus rokonsági kapcsolatai – az ismert okok miatt – már korábban is felszínesek voltak. A konfliktus kirobbanásakor újra megpróbált az evangélikus istentiszteletekre járni – mintegy gesztusként rokonai felé –, de ez a próbálkozása kudarcba fulladt a falu lakosainak verbális ellenállása miatt. Mivel fia már évek óta függetlenné vált, közeli rokonai pedig nem voltak, az evangélikus közösség elutasítása után egyértelműen csatlakozott a karizmatikus csoporthoz. Ekkortól már nem vett részt az evangélikusok átmeneti szertartásain, családjához kapcsolódó ünnepein pedig csak közösségének tagjai vettek részt.

Leglátványosabban a közösségi szerepek változtak meg a karizmatikus közösség női alakjainál. Tili és Gizi a gyülekezet vezető egyéniségei közé tartozott, Annus pedig teljes „védelmet” élvező aktív taggá vált. A karizmatikus gyülekezetben sem a nemi (sem a nemzetiségi) hovatartozásnak nem volt jelentősége, a csoport ügyeiről együtt döntöttek. A mozgalomban a megítélés alapja a „hit mélysége” lett, így a „beavatottabbak” nagyobb szerephez jutottak, mint azok, akiknek nem rendelkeztek az „ajándékokkal”. A nők szerepe a mozgalomban mégis meghatározóbb lett, hiszen a tagok 60%-a nő volt. Így a nők közül kerültek ki az istentiszteleti alkalmak igefelolvasói és -értelmezői, a nők vettek részt zömmel évi missziós körútjaikon, és a nők „döntöttek” a csoport ügyeiről. Hagyományos női szerepeikkel ellentétben sokat szerepeltek nyilvános közegben, és nem fordítottak figyelmet a falu hagyományos női szervezeteire. Semmilyen hagyományos közösségi megmozdulásban (ünnepek szervezése stb.) nem vettek részt. Kávézóköreikből kiszakadtak, bár karizmatikus belső kiscsoportjaikba, sejtjeikbe rendszeresen jártak. Ezekon az alkalmakon, hasonlóan a krinzenekhez, a saját és a közösség problémáit tárgyalták meg, mindemellett sejtalkalmaik az evangélikus közösség felé zártak²¹ maradtak.

A történetek tanulságai

A periférikus asszonysors nem ismeretlen a faluban. Több okból válhattak a nők az etikai normarendszer szempontjából vétkessé, ez teljes életükre meghatározta helyüket és határaikat a női társadalomban. A karizmatikus mozgalom megalakulásáig ebből csak az elköltözéssel lehetett kitörni. Erre pedig ritkán volt példa.

²¹ Bár több alkalommal is hangoztatták, hogy a közösség nyílt, illetve minden csatlakozni vágyót befogadnak, sejtjeik mégis zártak, az idegeneket csupán az istentiszteleti alkalmakon látják szívesen.

A három nő élete a másság jegyében telt. Életük során perifériára kerültek, mivel eltértek a női hagyományos szerepektől. Vétük tulajdonképpen a női szerepek határainak átlépése volt. „Vétük” következményét vállalva, elfogadták a rájuk kiszabott „büntetést”, és elfoglalták a közösség által számukra kijelölt periferikus helyet.

A karizmatikus mozgalomban a hit lett a mértéke mindennek. Az oda csatlakozó emberek nem múltjukkal, hanem jelenükkel, illetve jövőjükkel foglalkoztak. A múltat az első nyilvános bűnbánatban lezárták, s vallási beavatottságuk növekedésével jutottak egyre jelentősebb szerephez köreikben. A beavatás mértékét mutatta, hogy milyen mértékben „kapták meg” a karizmatikus adományokat, amelyeknek nyilvánosan reprezentált eszközei voltak, mint a nyelveken szólás, gyógyítás és rosszlélek-űzés.

A bemutatott három nő a hagyományos etikai rendszer által vétkeknek tekintett határlépésük feletti bűnbánat miatt jutottak kiemelt szerephez a mozgalomban. Azaz egyszerre hagyták ott addigi periferikus helyüket, és lettek megbecsültek új társadalmukban. Mindemellett a mozgalom eszmeisége alapján önmagukat (és csoportjukat) a hagyományos evangélikus közösség fölé helyezték, így a bűnük miatti periferikus helyzetük önmaguk számára megszűnt – bűnükből való „megváltásuk” révén –, jobb etikai normák képviselőinek tartották magukat, mint a hagyományos evangélikus társadalomé. A karizmatikus felekezet megalakulásától kezdve hagyományos női szerepeik átalakultak. Periferikus helyzetükből adódó másságuk tudatosan felvállalt különbséggé vált, mellyel „új női típust” teremtettek meg a faluban. Ez a nő aktív a társadalmi életben, szóvivő és döntéshozó a családban, független a rokonság elvárásaitól és nincsenek hagyományos közösségi „kötelezettségei”.²² Az új női típus leglátványosabb része a közösségi szerepek megváltoztatása. A két szerep közti ellentét egy-egy missziós alkalommal felerősödik, hiszen a nők szereplése is ekkor válik „láthatóvá”, de a rendezvények befejezése után kikerül a mindennapi beszédből, mivel onnantól kezdve a leglátványosabb szerepváltoztatásuk a gyülekezetük keretein belül marad. Nemi és rokonsági szerepeik megváltozása rejtettebb marad, hiszen mindez a rokonsági rendszerből már korábban kiszakadt családok keretein belül létezik csupán.

Olyan női típust teremtettek tehát, mely a hagyományos női szerepek határain túl létezik, új igényekkel és elvárásokkal. Mindemellett a bemutatott három személyiség csupán a gyülekezet körein belül létezik, a falu hagyományos női szerepeit nem befolyásolta és nem változtatta meg. Kérdés, hogy tekinthető-e ez így egy közösség új női szerepeinek? Hiszen a csoport nem a faluközösségen belül létezik, hanem annak határain túl, annak ellenére, hogy tagjai a faluban maradtak. Emiatt viszont a csoport állandó összeütközésben

²² Természetesen közösségi kötelezettségeik vannak saját csoportjuk felé.

van a falu ideális „női normáival”, s bár a nem karizmatikus falubeliek nem vesznek részt istentiszteleti alkalmakon, missziós szerepléseik lefoglalják a falu nyilvános tereit, s ezáltal szembesítik a falubelieket a „karizmatikus nőkel”.

Az erdélyi falu karizmatikus gyülekezete mai napig létezik. Csoportjuk összetartása és vákuumba kerülése, küldetés- és kiválasztottságtudatuk segítette azt, hogy „megmaradjanak”. Tagjaik határátlépésével megszűnt az evangélikus gyülekezetbe való visszaút²³ lehetősége, outsider szerepük véglegessé vált. „Nem mennék el, én itt születtem, az Úristen ide rendelt. Ha engem megmentett, én, aki káromoltam, mindent tenni képes voltam a jón kívül, ha ide képes volt tenni a faluba, soha nem gondoltam elköltözni. Gyerekek is mondták, hogy csúfokodtak, s a gyerekek nem könnyű elfogadni, hogy megvetették a szülőket. Nem nagy dolgok ezért, s a gyerekek ez elég volt, s mondta »édesanyám ne imádkozzék«, mondtam, »olyant kérsz, amit nem lehet, hogy ne imádkozzam, nem lehet«. Tudom, hogy nehéz volt, mert közösítették ki egy darabig, most már más lett, ő sem foglalkozik, egy darabig mondták, aztán elhallgattak. Mondtam is: »De engem azért vetettek meg, mert az édesapám ivott, és veszekedtek, de téged nem azért vetnek meg, Jézusért vetnek meg, ezért örülj, hadd csúfokodjanak.«”

Irodalom

- A vallásszabadság a mai demokráciában.* 1997. Ökumenikus Tanulmányi Füzetek 16. Budapest: Ökumenikus Tanulmányi Központ
- Alport, G. W. 1997. *Az előítéletről.* Budapest: Gondolat
- Bartus László 1999. *Fesz van. A Hit Gyülekezete másik arca.* H. n.
- Bausinger, Hermann 1982. A hétköznapi elbeszélések szerkezetei. In: Verebélyi Kincsó (szerk.) *Az újrarájzolt nép. H. Bausinger válogatott tanulmányai.* Fordításgyűjtemény. Budapest: ELTE-Bölcseztudományi Kar Folklore Tanszék.
- Bódi László 1996. A gyűlölet neve 666. *Vigilia*, 61/4: 255–269.
- Eimuth, Kurt-Helmut 1999. *A szektások gyermekei.* Budapest: Herder Ecclesia-Kairosz
- Előd István 1981. *Vallás és egyház.* Budapest: Szent István Társulat
- Fekete Péter 1993. *Az egyház és a szekta.* Budapest: Kálvin János Kiadó
- MacArthur, Jr., John F. 1999. *Karizmatikus káosz.* Budapest: Baptista Kiadó
- Minden vallás egyház? Tájékozódás a mai vallási pluralizmusban.* Budapest: Ökumenikus Tanulmányi Központ, 1996
- Németh Géza 1996. *Destruktív kultuszok.* Nagyvárad: Királyhágó-melléki Református Egyházkerület

²³ Egy példa volt rá, hogy egy házaspár kilépett a karizmatikus csoportból. Bár nyilvánosan is deklarálták kilépésüket, az evangélikus gyülekezet „gyanakodva” fogadta őket. Egy darabig újra látogatták a protestáns egyház istentiszteleteit, de rövidesen a közeli város baptista gyülekezetébe mentek át.

- Rosa, de G. 1991. *Vallások, szekták és a kereszténység*. Budapest: Szent István Társulat
- Sullerot, Evelyne 1983. *A női nem – tények és kérdőjelek*. Budapest: Gondolat
- Süle Ferenc 1996. Adatok a szektaképződés mélylélektanához és a fanatizálódás identitáspatológiájához. *Pszichoterápia*, V/5: 299–316.
- Süle Ferenc 1997. *Valláspatológia*. Szokolya: GyuRó Art-Press
- Tarnay Béla 1996. Sátánizmus, démonok, ördögűzés. *Vigilia*, 61/4: 270–277.
- Vető László 1966. *Tapasztalati valláslélektan*. Budapest: Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály
- Zakariás Erzsébet 2000. *Asszonyélet Erdővidéken*. Marosvásárhely: Mentor